

نیازهای عاطفی کلیدی کودکان

زهرا طاهری منش^۱

چکیده

موضوع نیازهای عاطفی کلیدی کودکان از جمله موضوعات مورد بحث در حوزه های اخلاقی و روانشناسی می باشد. رسیدگی صحیح به نیازهای عاطفی کودکان باعث می شود که رفتار و عملکردشان در بخش های مختلف زندگی و اجتماع شکل بگیرد. کودکی که به درستی مورد حمایت عاطفی والدین خود قرار می گیرد، در ارتباط با کودکان و افراد دیگر و در آینده، رفتاری درست خواهد داشت و زندگی سالم تر و شادابتری برای خود به وجود خواهد آورد، برای این اساس ضروری بوده که به چنین بحثی پرداخته شود و هدف در این مقاله بیان نیازهای عاطفی کلیدی کودکان می باشد که به صورت کتابخانه ای گردآوری شده است. یافته های تحقیق حاکی از آن است که اهمیت دادن به نیازهای عاطفی کودک نقش اساسی در شکل گیری شخصیت باثبات و سالم بازی می کند، لذا توجه کردن به نیازهای عاطفی کودک به نوعی می تواند تضمین کننده سلامت روان در آینده کودک باشد.

کلیدواژه ها: تربیت، عاطفه، کودک، محبت.

^۱ طلبه پایه ۵، مدرسه علمیه فاطمیه شهرستان باغملک، www.zahrataherimanesh1362@gmail.com

مقدمه

یکی از کارکردهای مهم نهاد خانواده، عاطفه و همراهی است. نیازهای عاطفی را می‌توان یکی از ضروری‌ترین نیازهایی دانست که از آغاز حیات تا انجام زندگی بشر، با انسان همراه است. بی‌شک، هیچ انسانی را نمی‌توان یافت که از محبت گریزان باشد و از مهر و محبت دیگران خود را بی‌نیاز بداند. اصولاً یکی از عوامل مهمی که انسان را به سوی ازدواج و تشکیل خانواده سوق می‌دهد، همین نیاز به عاطفه و همراهی دیگران است.

توجه به نیازهای عاطفی کودکان قطعاً برای رشد و سلامت جسمی و ذهنی آن‌ها بسیار مهم است. کودکان مجموعه‌ای از نیازهای عاطفی دارند که باید توسط والدین مورد توجه قرار گیرد و برآورده شود تا از نظر جسمی و روانی به بزرگسالانی سالم تبدیل شوند، لذا ضروری بوده که به این بحث پرداخته شود.

از جمله نیازهای روانی که ارتباط نزدیکی با شخصیت بیرونی انسان دارد و تأثیرات آن در رفتار افراد و به خصوص کودکان ملموس است، نیازهای عاطفی و احساسی و روانی است که در رشد و تعالی جنبه‌های فیزیکی و روانی وجود انسان بسیار اثربخش است و اگر به آن توجه جدی نشود، ممکن است کودکان به ناهنجاری‌های اجتماعی، افسردگی، خلاء شخصیت و ... دچار آیند، لذا هدف در این مقاله تبیین نیازهای عاطفی کلیدی کودکان بوده است.

در رابطه با پیشینه موضوع می‌توان گفت که هر چند جوانب عاطفی رویدادهای تاریخی هرگز نادیده گرفته نشده و حتی در حوزه‌های غیر تخصصی، مانند رمان و داستان و ... گاه محور قرار گرفته‌اند و توجه بسیاری را به خود جلب کرده‌اند، اما تا پیش از قرن بیستم کمتر مورخی به صورت جدی و به مطالعه نقش احساسات در عرصه تاریخ پرداخته‌است.

در رابطه با این مسأله نیز کتب و مقالات فراوانی ارائه شده از جمله کتاب «نیازهای روانی کودک و نوجوان» نوشته «مریم زادباقرصیقلانی» که به بیان دانش لازم والدین نسبت به شناخت نیازهای روانی و عاطفی کودکانشان و چگونگی پاسخ دادن به نیازها و خواسته‌های کودکان می‌پردازد و کتاب «نیازهای عاطفی کودکان» نوشته «فرشته بهاروندی» که نویسنده در آن از حالات عاطفی و همچنین نیازهای

عاطفی کودکان سخن گفته و کتاب «محبت نیاز اساسی کودک» نوشته «محمد رضا مطهری» که نویسنده در آن بیان نموده که محبت یکی از نیازهای اساسی عاطفی کودکان می باشد که اگر برآورده نشود به کودک آسیب های فراوانی می رسد.

با توجه به مقدمه فوق مهمترین سؤالاتی که در تحقیق حاضر باید به آن ها پاسخ داد عبارتند از: نقش عواطف را در زندگی کودکان تبیین نمایید؟ نیازهای عاطفی کلیدی کودکان را بیان نمایید؟

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- تربیت

واژه «تربیت» از «ربو» به معنای زیادت گرفته شده است. با توجه به معنا و مفهوم تربیت انسان، مفهوم واژه تربیت بر پرورش استعدادهای آدمی دلالت می کند.^۱ «رب» در اصل به معنای تربیت است و معنای آن ایجاد چیزی یا حالتی، به تدریج و در مراحل مختلف است تا به حد کمال و تام خود برسد. با توجه به این معنا، تربیت یعنی پرورش توانایی های انسان است؛ یعنی فراهم شدن زمینه ای برای شکوفاسازی تدریجی استعدادهای انسان، تا به نهایت و کمال خود برسد.^۲

۱-۲- عاطفه

«عاطفه» انجذابی است نفسانی که یک انسان نسبت به انسانی دیگر، در خود احساس می کند و می توان آن را به رابطه بین آهن و آهن ربا تشبیه نمود. انسان در چنین حالتی احساس می کند که به طرف انسان دیگری که مورد عاطفه اوست کشیده می شود. واژه عطف، در فرهنگ عرب که ریشه کلمه عاطفه در بحث ماست نیز در مفهوم توجه و میل چیزی به چیز دیگر به کار رفته، با این تفاوت که در مفهوم اصطلاحی «عاطفه» مورد نظر ما، عطف و توجه مطلق نیست؛ بلکه محدود به مواردی است که طرف توجه انسان، یک انسان باشد نه چیز دیگر.^۳

^۱ ابوطالبی، تربیت دینی از دیدگاه امام علی (علیه السلام)، ص ۱۷.

^۲ راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص ۳۳۶.

^۳ مصباح یزدی، اخلاق در قرآن، ج ۲، ص ۲۱۶.

۱-۳- کودک

در لغت «فرزند انسان از زمان تولّد تا بلوغ، کودک یا «صغیر» نامیده می‌شود که معادل آن در زبان عربی طفل است.^۱ در مصباح المنیر آمده است: «فرزند صغیر انسان را کودک (طفل) نامند این لفظ بر فرزند مذکر (پسر) و مؤنث (دختر) و نیز جمع آن‌ها (فرزندان) اطلاق می‌گردد و تا زمانی که به سن تمیز نرسیده است، او را طفل صغیر می‌نامند.»^۲

۱-۴- محبت

«مَحَبَّت» از ریشه «حُب» به معنای دانه گندم و جو و غلات دیگر است. همچنان که دانه، زمین را می شکافد و در آن جای می‌گیرد؛ محبت نیز، قلب انسان را شکافته در آن می‌نشیند. همچنین «حُب» تخم و بذر اولیه هر میوه ای است و شاید منشأ تحول معنایی محبت که ریشه و مغز حیات است.^۳

«محبت» در اصطلاح «حالتی است که در دل یک موجود ذی شعور نسبت به چیزی که با وجود او ملایمت و با تمایلات و خواسته های او تناسبی داشته باشد، پدید می‌آید. محبت یک جاذبه ادراکی است همانند جاذبه های غیر ادراکی؛ یعنی همان طور که در موجودات مادی فاقد شعور مثل آهن ربا، نیروی جذب و انجذاب وجود دارد، در موجود ذی شعور هم یک نیروی کشش شعوری و روشن وجود دارد. دل به یک طرف کشیده می‌شود و موجودی دل را به سوی خود جذب می‌کند که اسمش محبت است. ملاک این جذب و انجذاب، ملایمتی است که میان محب و محبوب وجود دارد؛ بنابراین محبت، به چیزی تعلق می‌گیرد که مُحَب، ملایمت کمال آن را با وجود خودش دریافته باشد.»^۴

۲- نقش عواطف در زندگی کودکان

^۱ انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ج ۶، ص ۵۹۸۹.

^۲ فیومی، مصباح المنیر، ص ۳۷۴.

^۳ راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص ۲۱۵.

^۴ مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۱، ص ۳۵۹.

عواطف نقش مهمی در زندگی کودک بازی می کنند و فعالیت های روزانه کودک را لذت بخش می سازند و او را به فعالیت های گوناگون می کشاند. تأثیر عواطف بر زندگی و فعالیت های کودک همیشه مفید و نیرو بخش نیست. گاهی اثر منفی می گذارند. خصوصاً برخی از تحریک های عاطفی را به خصوص اگر شدید و مداوم باشد، رشد جسمانی کودک را دچار اختلال می کند. آسیب هایی که عواطف بر رشد جسمانی کودک وارد می آورند ناشی از اختلال ها و بی نظمی های حاصله در دستگاه گوارش و خواب کودک است. در چنین حالتی کودک، قدرت تمرکز حواس را از دست داده در فعالیت های درسی عقب می افتد. موفقیت و شکست انسان در زندگی، تا اندازه زیادی تابع حالت عاطفی در دوره کودکی است.^۱

عواطف نامطلوبی مانند ترس، خشم، حسادت اثرات منفی در رشد کودک دارند و عواطف مطلوبی مانند، محبت، شادی، لذت و کنجکاوی برای رشد طبیعی کودک ضروری هستند. شادی و لذت متعادل در تکامل شخصیت کودک مؤثر و نبود آن ها موجب کاستی در رشد ذهنی کودک می گردد. حتی موجب تأخیر در تکامل دستگاه گفتاری و اختلال های شخصیتی در این گونه کودکان می گردد. کودکی که در محیطی بی محبت پرورش یافته باشد، خموش و بی علاقه است و کوچکترین واکنشی به لبخند و تمایلی که متوجه اوست از خود نشان نمی دهد. هرگاه نوزادی برای مدتی از درک محبت محروم بماند، حالتی شبیه به افسردگی در وی نمایان می شود. در چنین وضعی نشانه هایی از رنج روحی و حالت های هیجانی که بیشتر ترس های واهی هستند در وی دیده می شود.^۲

اگر جدایی از اشخاص مورد علاقه و عدم برخورداری از محیط محبت آمیز، بیش از سه ماه طول نکشد و کودک دوباره از محیط محبت آمیز برخوردار شود؛ سرعت رشد وی به حالت طبیعی باز می گردد، اما اگر این جدایی و محرومیت پنج ماه یا بیش از آن باشد. گرچه تماس مجدد کودک با اشخاص

^۱ قانعی، کنترل عواطف، ص ۶۸.

^۲ همان، ص ۸۳.

برآورده کردن این نیاز عاطفی کودک فقط کافی است به او اجازه دهید بازی کند، تفریح کند و دنبال شادی باشد.^۱

۳-۹- آزاد بودن در بیان نیازها و خواسته ها

همه کودکان نیازهایی برای خود دارند، آنها باید ترغیب شوند این نیازها را بیان کنند. برای شکل گیری احساس آزادی در بیان نیازها و خواسته ها، کودک باید به این باور برسد که می تواند تجارب، افکار و احساساتش را با دیگران و به خصوص با والدین، در میان بگذارد. قطعاً احساسات و افکار کودکان متفاوت از والدین است، اما وقتی از جانب والدین پذیرفته می شود؛ احساس ارزشمندی در کودک ایجاد می شود. برای برآورده شدن این نیاز عاطفی کودک تنها کافی است والدین و اطرافیان او را بدون قید و شرط بپذیرند.^۲

۳-۱۰- احساس استقلال و کارآمدی

منظور از حس استقلال و کارآمدی دست یافتن به این واقعیت است که فرد می تواند به طور مستقل و بدون نیاز به دیگران از پس کارهایش برآید. اگر به کودک فرصت داده شود تا از روی کنجکاوی و مستقلانه دنیا را کشف کند، این نیاز برآورده خواهد شد. والدینی که به دلایلی مثل نگرانی از آسیب یا بی حوصلگی چنین فرصتی به کودک نمی دهند، جلوی برآورده شدن این نیاز را خواهند گرفت. بهتر است از جانب والدین فقط به رفتار کودک نظارت شود تا اینکه برای او محدودیت ایجاد کنند. محدودیت افراطی ممکن است جلوی رشد احساس استقلال و کارآمدی را گرفته و کودک را تا آخر عمر به دیگران وابسته کند.^۳

۳-۱۱- تحسین کارهای آنها

در سرشت انسان حب ذات نهفته است و نمی شود آن را نادیده گرفت یا به شکلی آن را سرکوب کرد؛ زیرا تمام انسان ها خود را دوست دارند و برای حفظ حرمت خویش جان فشانی می کنند و از بی حرمتی به خود، احساس بدی دارند. امام صادق (علیه السلام) در این باره فرموده اند: «طُبعت القلوب علی

^۱ لطفی، drmozhganlotfi.com، مهمترین نیازهای عاطفی کودک ۱۳/۱۱/۱۴۰۱.

^۲ همان.

^۳ همان.

حب من احسن اليها و بغض من اساء اليها» «قلب انسان ها چنان سرشته شده است که هر کس به انسان احسان کند او را دوست می دارد و هر کس به او بدی کند او را دشمن می دارد.»^۱

چنان که از این روایت فهمیده می شود، خویشتن دوستی خصیصه ای است که تمام انسان ها در آن شریک هستند، اما گاهی ارزش های بالاتری وجود دارد که شخصی مانند امام حسین (علیه السلام) خود و تمام اهل بیت خویش را فدای آن ارزش مقدس می کند و شهادت را بر زنده ماندن زیر بار ستم، ترجیح می دهد.^۲

کودکان براساس غریزه حب ذات، بسیار علاقه مندند که دیگران تحسین و تشویق شان کنند و کارها و رفتار آنها تحسین برانگیز باشد. بر همین اساس اگر کودکان از بزرگترها بی احترامی ببینند یا مربیان، کارهای هرچند کوچک ولی ارزشمند آنان را تحسین نکنند یا تحقیر و تمسخر کنند، تربیت اثر معکوسی خواهد داشت و رهنمودهایشان کاربردی آموزشی نخواهد داشت و کودکان با ناباوری نسبت به آنان، به حرف هایشان گوش فرا نمی دهند.^۳

^۱ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۱۸۴.

^۲ بهاروندی، نیازهای عاطفی کودکان، ص ۱۳۴.

^۳ همان.

نتیجه

موضوع نیازهای عاطفی کودکی از جمله موضوعات مهم و مورد بحث در حوزه های مختلف اخلاقی و روانشناسی می باشد. تأثیر نیازهای عاطفی بر رشد کودکان به اندازه ای اهمیت دارد که می تواند عامل تعیین کننده بسیاری از موفقیت ها و شکست های او در زندگی آینده اش باشد. کودکانی که والدین شان به آنها و احساسات و عواطف شان اهمیت می دهند؛ شادتر هستند، قدرت تصمیم گیری بهتری دارند، احساس امنیت می کنند و می توانند با مسائل خیلی بهتر از سایرین مواجه شوند.

دوران کودکی یکی از حساسترین و مهمترین دوران زندگی انسان است، توجه به نیازهای کودک در این دوران و فراهم کردن بستر مناسبی برای تربیت او آثار خوبی را در دوران کودکی و بزرگسالی بر شخصیت کودک دارد، لذا ضروری بوده که به چنین بحثی پرداخته شود.

از آنجایی که شناسایی نیازهای عاطفی کودکان و برآورده کردن آن توسط والدین، نقش بسیار مهمی در رشد شخصیتی و جسمی آن ها دارد، لذا هدف در این مقاله تبیین نیازهای عاطفی کودکی کودکان بوده است.

حاصل آنکه کودکی که در محیطی سالم رشد پیدا می کند و نیازهای عاطفی اش به شکلی درست ارضا می شود؛ در بزرگسالی و در تصمیم گیری های مختلف زندگی خود مانند ازدواج، انتخاب شغل و غیره مدام دچار تشویش و دودلی نمی شود و به عنوان یک شخصیت سالم و مستقل که شاد و بهره ور زندگی می کند، برای خود تصمیم گیری های درستی انجام خواهد داد، لذا توجه به نیازهای عاطفی کودک بسیار حائز اهمیت است و براین اساس در مقاله حاضر ابتدا

به نظر می رسد که خانواده مهم ترین عامل تعیین سعادت یک کودک در زندگی است.

منابع و مأخذ

الف) کتب فارسی

- ۱- ابوطالبی، مهدی، تربیت دینی از دیدگاه امام علی، قم: مؤسسه امام خمینی، چاپ دوم، ۱۳۸۳ ش.
- ۲- انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، جلد ۶، تهران: سخن، چاپ اول، ۱۳۸۱ ش.
- ۳- بهاروندی، فرشته، نیازهای عاطفی کودکان، کرمانشاه: تلیاب، چاپ اول، ۱۴۰۲ ش.
- ۴- زاد باقر صیقلانی، مریم، نیازهای روانی کودک و نوجوان، تهران: فرهنگ نور، چاپ سوم، ۱۳۹۳ ش.
- ۵- قانع، خدیجه، کنترل عواطف، شیروان: انتشارات محمدزاده، چاپ اول، ۱۴۰۱ ش.
- ۶- قائمی، علی، خانواده و مسائل عاطفی کودک، تهران: امیری، چاپ دوم، ۱۳۷۳ ش.
- ۷- _____، سازندگی و تربیت دختران، تهران: انجمن اولیا و مربیان، چاپ دهم، ۱۳۹۷ ش.
- ۸- کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، جلد ۴۳، ترجمه آیت الله کوه کمره‌ای، انتشارات اسوه، چاپ چهارم، ۱۳۷۹ ش.
- ۹- مصباح یزدی، محمد تقی، اخلاق در قرآن، جلد ۲، ترجمه محمد حسین اسکندری، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، چاپ اول، ۱۳۷۸ ش.
- ۱۰- مطهری، محمد رضا، محبت نیاز اساسی کودکان، تهران: پیام زن، چاپ دوم، ۱۳۸۰ ش.
- ۱۱- مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، جلد ۱، قم: علی بن ابی طالب، چاپ دوم، ۱۳۸۴ ش.
- ۱۲- منطقی، مرتضی، روانشناسی تربیتی، البرز: خوارزمی، چاپ اول، ۱۳۷۳ ش.
- ۱۳- مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، نشریه معرفت، جلد ۱۳۹، قم: مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، چاپ اول، ۱۳۸۸ ش.
- ۱۴- واحد تحقیقات مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، دانستنی های کودکان، اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای، قائمیه اصفهان، چاپ سوم، ۱۳۸۸ ش.
- ۱۵- یونسی، جلال، درمان ناهنجاری های روانی در کودکان، نوجوانان و خانواده ها، تهران: انتشارات رسانه تخصصی، چاپ اول، ۱۳۸۷ ش.

ب) کتب عربی

- ۱۶- حرانی، ابی محمد حسن بن علی، **تحف العقول عن آل الرسول**، جلد ۱، تهران: اسلامیه، چاپ پنجم، ۱۴۰۴ ق.
- ۱۷- حرعاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه**، جلد ۱۵ و ۱۶، تهران: المکتب الاسلامیه، چاپ نهم، ۱۳۶۷ ش.
- ۱۸- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **مفردات الفاظ قرآن**، بیروت: دار القلم، چاپ چهارم، ۱۴۱۶ ق.
- ۱۹- فیومی، احمد بن محمد، **مصباح المنیر**، قم: دارالهجره، چاپ سوم، ۱۴۱۴ ق.
- ۲۰- مجلسی، محمد باقر، **بحار الانوار**، جلد ۱۰۱، بیروت: دار احیاء، چاپ دوم، ۱۴۰۴ ق.
- ۲۱- نیشابوری، مسلم بن حجاج، **الجامعه الصحیح**، جلد ۶، بیروت: دارالفکر، چاپ نهم، ۱۴۲۱ ق.
- (ج) مقالات
- ۲۲- سامانی، سیامک، «**رابطه همبستگی خانواده و استقلال عاطفی با مشکلات عاطفی**»، پژوهش در سلامت روان شناختی، شماره ۱، ۱۳۸۶ ش.
- ۲۳- کی نیا، مهدی، «**کانون خانواده و بزه کاری**»، فصلنامه تخصصی روانشناسی، شماره ۱۳۵۵، ۸۳ ش.
- (د) سایت
- ۲۴- بصیری، مریم، **salam.ir**، مهمترین نیازهای عاطفی کودکان در خانواده و مدرسه، ۱۴۰۲/۱۱/۲۳
- ۲۵- عارفی، محمدیونس، **journals.dte.ir**، آثار تربیتی محبت به کودک، ۱۳۹۶/۳/۱۶.
- ۲۶- لطفی، مژگان، **drmozghanlotfi.com**، مهمترین نیازهای عاطفی کودک، ۱۴۰۱/۱۱/۱۳.
- ۲۷- **Piho.ir**، مهم ترین نیازهای عاطفی کودک چیست؟، ۱۳۹۷/۱۱/۲۸.